

SAŽETAK

Zbornik *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina – europski izazovi* predstavlja 18 radova u kojima autori iz različitih znanstvenih disciplina prikazuju i analiziraju položaj manjina u Hrvatskoj kao i hrvatske manjine u drugim zemljama.

Prvi je prilog povjesničara Alberta Binga *Nacionalne manjine i državno osamostaljenje Hrvatske* u kojemu se iz šire povijesne perspektive problematiziraju pojedini aspekti manjinskih pitanja referentni za redefiniciju međunacionalnih odnosa potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća. Uz povijesne okolnosti, u prilogu je naglasak stavljen na ambivalentan odnos hrvatske politike spram manjinskog pitanja u naznačenom razdoblju: s jedne strane prisutna je tendencija razvoja hrvatske inačice nacionalne homogenizacije zasnovane na redukciji nacionalnog sadržaja na etno-konfessionalni identitetski kod, a s druge težnja k usvajanju suvremenih rješenja reguliranja statusa manjinskih naroda. Važni činitelji određivanja statusa manjina bile su okolnosti rata i tranzicije te korelacija djelovanja političkih i intelektualnih elita (iz Hrvatske i s prostora bivše Jugoslavije) te pojedinih predstavnika međunarodne zajednice.

Sljedeći je prilog pravnice Antonije Petričušić *Dvadeset godina manjinske politike u Hrvatskoj: kako i kamo dalje?* u kojem autorica tvrdi da unatoč mnogobrojnim zakonima koji normiraju i osnažuju činjenicu multietničnosti i multikulturalnosti hrvatskoga društva, društvena praksa upozorava na netolerantnost, čak ksenofobičnost velikog dijela hrvatskoga društva. Autorica drži da će dugoročno učinkovitu i održivu manjinsku politiku u Hrvatskoj osigurati tek promjena u političkim stavovima i vrijednostima svih ili barem većine hrvatskih građana. Građanska politička kultura, koja tek treba zaživjeti, koristila bi prvenstveno kvaliteti naše još relativno mlade demokracije. Osim toga, građansku političku kulturu odlikuje priznavanje činjenice multietničnosti hrvatskoga društva i uvažavanje prava svih društvenih skupina, pa tako i nacionalnih manjina, da budu zastupljene u institucijama vlasti, da imaju pravo predlagati i utjecati na kreiranje svih politika, ukratko – biti jednakopravni članovi političke i društvene zajednice.

Povjesničar iz Srbije, Zoran Janjetović, prilogom *Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1945.–1955.* tematizira pitanje međunacionalnih odnosa i nacionalnih manjina te njihovo rješavanje u prvih deset godina poslijeratne Jugoslavije. Naime autor tvrdi da su potonjima s jedne strane dana mnoga prava koja nisu imali u Kraljevini Jugoslaviji, ali da su neke od njih u početku socijalističkog razdoblja bile izložene odmazdi zbog držanja tijekom Drugog svjetskog rata, pa je u tom pogledu postojala i gradacija krivnje. Ubrzo se s odmazde prešlo na uključivanje manjina u nov društveni sustav. Pritom su

se javljale poteškoće koje su potjecale i od manjina i od vladajuće stranke. Zbog toga, navodi autor, integracija nije napredovala kako se željelo, a u mnogim se manjinama javila i tendencija iseljavanja u matične države.

U prilogu *Spomen-obilježja (spomenici) poslijeratnih logorskih stradanja hrvatskih Nijemaca, 1945.–1947.* povjesničar Vladimir Geiger analizira način i mjesta obilježavanja logorskih stradanja hrvatskih Nijemaca u poslijeratnoj Jugoslaviji. Geiger navodi da su spomen-obilježja (spomenici) podignuta do sada (1993., 1996., 1999., 2003. i 2010.) na trima mjestima poslijeratnih logorskih stradanja hrvatskih Nijemaca (Velika Pisanica, Valpovo, Krndija), naime na mjestima najvećih logora za pripadnike njemačke manjine na području Hrvatske nakon Drugoga svjetskog rata. No ističe kako nema nikakvih spomen-obilježja u Josipovcu kod Osijeka, Šipovcu kod Našica, Pusti Podunavlje u Baranji i Tenji/Tenjskoj Mitnici kod Osijeka, gdje su u poraću bili logori za internaciju hrvatskih Nijemaca i gdje su, prema dosadašnjim spoznajama, mnogi zatočeni izgubili život. Ističući potrebu i nužnost spomeničkog obilježavanja ljudskih stradanja Geiger u prilogu artikulira da se ne bi smjelo pristupati na temelju improvizacija i bez konzultiranja historiografske, umjetničke, povijesnoumjetničke i muzeološke struke.

Renata Trischler, izvršna direktorica Njemačke zajednice – Zemaljske udruge Podunavskih Švaba u Hrvatskoj u prilogu *Njemačka manjina u Hrvatskoj – prošlost i perspektive* navodi da njemačka manjina u Hrvatskoj posljednjih dvadeset godina proživljava određenu renesansu na ovim prostorima. Uvažavajući činjenicu da od prestanka djelovanja Kulturbunda 1941. godine, odnosno ukidanja njemačke narodnosne skupine po završetku Drugog svjetskog rata pa sve do 1990. godine preostali pripadnici njemačke/austrijske manjine u Hrvatskoj nisu imali mogućnost organiziranja u udruge kako bi njegovali svoju kulturu, tradiciju i običaje, od 1990. godine nastupa novo vrijeme u kojem se u svega nekoliko godina na području Hrvatske osniva više udruga radi zastupanja pripadnika njemačke i austrijske manjine. Autorica također ističe da je iz različitih političkih razloga germanska manjina razdvojena i formalno na njemačku i austrijsku manjinu bez obzira na to što u vrijeme doseljavanja pripadnika te odnosno tih manjina na područje Hrvatske nisu kao takvi postojali političko-pravni i državotvorni entiteti pod nazivom Njemačka odnosno Austrija. Autorica osobito ističe jedan problem ove manjinske zajednice u Hrvatskoj, naime pitanje identiteta odnosno osjećaj pripadnosti svojoj manjinskoj skupini kojoj nedostaje najvažniji element identiteta: zajednički materinski jezik jer zbog političkih razloga u drugoj polovici 20. stoljeća preostalim Nijemcima nije bilo moguće njegovati njemački kao svoj materinski jezik. Kroz aktivnosti Njemačke zajednice – Zemaljske udruge Podunavskih Švaba u Hrvatskoj sa sjedištem u Osijeku kao najveće udruge koja okuplja pripadnike njemačke i austrijske manjine, zaključuje autorica, preostali pripadnici njemačke/austrijske manjine

u Hrvatskoj imaju priliku njegovati jezik, kulturu i tradiciju svojih predaka na ovim prostorima, ali i zadaću svakodnevno se boriti za ponovnu afirmaciju i uklanjanje predrasuda nastalih krajem Drugog svjetskog rata kada su Nijemci na ovim prostorima podnijeli teret kolektivne krivnje za zločine Njemačke počinjene tijekom rata.

U prilogu *Češka i slovačka manjina preko prepreka socijalizma do izazova globalizma* Vlatka Dugački ističe s kojim su se problemima i zadacima suočavali pripadnici češke i slovačke manjine na hrvatskom prostoru u razdoblju od kraja Drugoga svjetskog rata do stvaranja neovisne Republike Hrvatske te na koji su način spremni dočekati buduće europske izazove.

U prilogu *Slovinci u Zagrebu i djelovanje društva Slovenski dom u Zagrebu s posebnim osvrtom na pokušaj osnivanja slovenske škole 1946. godine* autor Filip Škiljan piše o slovenskoj manjini u Zagrebu i njezinu doseljavanju te uvidom u popise zaključuje da su Slovenci odnosno Slovenke snažno utjecali na razne vidove života u gradu Zagrebu. U tekstu se autor posebno osvrnuo na pitanje broja Slovenaca u gradu Zagrebu, odnosno na djelovanje slovenskih kulturnih društava u gradu od njihova osnivanja do danas, a unutar te teme i pitanja osnivanja slovenske škole u Zagrebu 1946. godine.

Prilogom *Židovski identitet/i u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata: kratak pregled* povjesničarka Naida Mihal Brandl obrađuje proces ponovne izgradnje židovskih zajednica nakon Šoe/Holokausta u Hrvatskoj. Promatrajući povijest iz perspektive njezinih židovskih aktera i u širem židovskom kontekstu, autorica istražuje odnose između židovskog identiteta, politike i ideologije, u kontekstu socijalističke države i promjenama u (samo)definiranju hrvatskih Židova, raslojavanjima unutar zajednice te optiranju većine preživjelih za odlazak iz Jugoslavije.

Povjesničar, romolog Danijel Vojak u prilogu *Romi u Hrvatskoj od 1990-ih do danas: marginalna skupina ili...* navodi da romsko stanovništvo živi na području Hrvatske više od šest stoljeća te da je sudjelovalo u njenim brojnim političko-upravnim i teritorijalnim promjenama. Prilog je usredotočen na analizu društvenog položaja Roma u razdoblju nakon 1991. U tom kontekstu autor nastoji prikazati njihov demografski razvoj, gospodarski i kulturni položaj te analizirati odnos neromskog i romskog stanovništva.

Prilog *Poljska manjina u Hrvatskoj 1945.–2015.* povjesničara Slavena Kalea prikazuje položaj poljske manjine s osvrtom na njezin demografski, kulturni i vjerski razvoj u Hrvatskoj. Poseban je naglasak stavljen na pitanje kako je na djelovanje Poljaka u Hrvatskoj utjecao odnos FNRJ/SFRJ i Narodne Republike Poljske (PRL), odnosno Republike Hrvatske i Republike Poljske.

Sociolog Dragutin Babić u prilogu *Nacionalne manjine i članstvo Hrvatske u EU-u* analizira stavove nacionalnomanjinskih pripadnika (Čeha, Slovaka, Mađara, Srba) o tome što očekuju od ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Eurointegracijski procesi

uključuju suradnju Hrvatske s Europskom unijom i njezinim institucijama, ali i kontrolu tih procesa od strane EU-a. Stavovi ispitanika prikazani u prilogu dobiveni su empirijskim istraživanjem (anketom) provedenim u Istočnoj Slavoniji, Zapadnoj Slavoniji, Zagrebu, Dalmaciji i Gorskoj Hrvatskoj.

Psiholozi Stanko Rihtar i Renata Franc te povjesničarka Ljiljana Dobrovšak u prilogu *Udio nacionalnih manjina u javnom sektoru Republike Hrvatske: stanje 2011.* analiziraju udio nacionalnih manjina u javnom sektoru na području pet hrvatskih županija, odnosno na područjima na kojima su najzastupljenije na temelju rezultata kvantitativnog istraživanja, anonimne ankete provedene početkom 2011. u 148 ustanova. Također, predstavljena su mišljenja o radnom i općem položaju u društvu te poznavanje i stupanj zadovoljstva zakonima kojima su radni i položaj u društvu regulirani, uključujući ocjenu mogućnosti očuvanja identiteta i političke reprezentacije. Kako bi se dobio dublji uvid u problematiku rezultati kvantitativnog istraživanja dopunjeni su i uspoređeni s rezultatima dobivenim komplementarnim, kvalitativnim postupkom, odnosno mišljenjima prikupljenim putem strukturiranih intervjuja s predstavnicima 29 manjinskih udruga, vijeća i zajednica.

Demograf Dražen Živić u članku *Hrvati u Srbiji – osnovne značajke demografske (biološke) strukture* analizira najvažnija obilježja demografske (biološke) strukture popisom izjašnjениh Hrvata u Srbiji. U tom kontekstu izračunao je i analizirao te interpretirao odabrane indikatore biološke strukture (koeficijenti maskuliniteta i feminiteta, koeficijenti mladosti i starosti, indeks starenja, prosječna starost, struktura ukupnog stanovništva prema radnoj sposobnosti i struktura ženskog stanovništva prema fertiliteti) s olsoncem na dostupne i usporedive rezultate popisa 1991., 2002. i 2011. godine. Navedeni su indikatori signifikantan pokazatelj dosegnute razine procesa demografskog starenja kao najvažnijeg čimbenika depopulacijskih procesa među hrvatskim stanovništvom u Srbiji te u bitnom determiniraju njegovu demografsku sutrašnjicu. Ujedno, autor komparativnom analizom upućuje na sličnosti i razlike u demografskoj (biološkoj) strukturi stanovništva između Hrvata i Srba i drugih nacionalnih manjina u Srbiji.

Ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov u prilogu *Hrvati u Vojvodini nakon 2000. godine kao teme znanstvenih i publicističkih radnji u Srbiji i Hrvatskoj – osnovne činjenice i sadržajne sastavnice* analizira znanstvene i publicističke radove objavljene u obliku samostalnih monografija ili članaka u znanstvenim i stručnim časopisima te zbornicima koji govore o društvenom položaju hrvatske zajednice u Vojvodini nakon 2000. godine, to jest nakon sloma režima Slobodana Miloševića. Autor razlikuje dvije vrste napisa – u prvoj su skupini radovi autora izvan hrvatske zajednice u Vojvodini (inotematiziranje društvenog položaja Hrvata u Vojvodini), a u drugoj radovi Hrvata iz Vojvodine (autotematiziranje). Radovi su podvrgnuti komparativnim

analizama kako bi se utvrdilo na koji je način i u kojem opsegu elaboriran društveni položaj Hrvata u Vojvodini.

U prilogu *Transnacionalni etnički aktivizam: slučaj Hrvata u Srbiji* sociolog Mario Bara govori o akcijama Hrvata u Srbiji radi kulturne reprezentacije i zaštite manjinskih prava. Nakon raspada SFRJ i transformacije nekadašnjih republičkih granica u državne Hrvati u Srbiji postali su nacionalna manjina bez priznatog statusa sve do 2002. Radi očuvanja i razvoja vlastitog nacionalnog identiteta pribjegavali su alternativnim kanalima utjecaja zaobilazeći granice nacija-država. Riječ je o različitim akterima (pojedincima, udrugama) koje povezuju zajednički interesi s ciljem utjecaja na državne politike. Jedan od tih interesa očituje se u aktivnostima sprječavanja razbijanja identitetske jezgre dijela Hrvata u Vojvodini. Zagovaračke mreže, pozivajući se na Ustav Republike Hrvatske kojim se jamči skrb i zaštita Hrvata u drugim državama, nastoje osigurati utjecaj na domicilnu državu. Napose kada je riječ o projektu izgradnje i institucionalizacije bunjevačke nacije potpomognutom od državnih institucija Republike Srbije.

U prilogu Zlatka Šrama *Nacionalna svijest i ideološki sindrom „protektivnog socijalizma“ bunjevačkih Hrvata u Vojvodini* na razini faktora višeg reda nastoji se utvrditi latentnu strukturu hrvatske i bunjevačke nacionalne svijesti, latentnu strukturu ideološkog sindroma „protektivnog socijalizma“ i povezanost dimenzija nacionalne svijesti s ideološkim sindromom protektivnog socijalizma. Istraživanje na kojem se temelji prilog provedeno je na uzorku od 484 punoljetna bunjevačka Hrvata u Subotici.

Kroatistica Sanja Vulić u prilogu *Hrvatska manjina u Slovačkoj i hrvatski jezik očima Petra Taškoga* daje osvrt na život i djela hrvatskoga književnika Petra Taškoga, koji piše na gradišćanskohrvatskom književnom idiomu premda rodom nije ni iz kojeg od još postojećih četiriju hrvatskih sela u Slovačkoj. Na temelju poznavanja govora ikavsko-ekavskoga čakavskoga dijalekta Tažky je prihvatio gradišćanskohrvatski književni jezik na kojem piše poeziju i kraća prozna djela, od crtica do pripovijedaka, kao i publicističke tekstove, uz oslanjanje na suvremeni hrvatski standardni jezik kada je to potrebno. Velik dio opusa, publicističkog, znanstvenog i beletrističkog, posvetio je hrvatskoj manjini u Slovačkoj.

Posljednji je prilog povjesničarke Castilije Manea-Grgin *Nekoliko kontroverzi u vezi s rumunjskim Hrvatima od početka 1990-ih do danas* u kojem autorica predstavlja nekoliko kontroverzi prisutnih u znanstvenim i publicističkim radovima vezanim uz karaševske Hrvate iz Rumunjske od početka 1990-ih, najbrojniju skupinu rumunjskih Hrvata (tvore više od 95 posto od oko 5500). Neke od tih kontroverzi nisu nove, počele su u 19. stoljeću i nastavljaju se do danas, a odnose se na njihovo podrijetlo, razdoblje i područje dolaska u današnji zavičaj. Druge kontroverze javile su se u kontekstu novonastalih uvjeta početkom 1990-ih, uzrokovanih padom komunizma u Rumunjskoj i

bivšoj Jugoslaviji te nastankom Republike Hrvatske, a riječ je o problemu hrvatskog državljanstva i zastupljenosti u Rumunjskom parlamentu.